

NAPOLEONŮV, VOJÁK

Jaký byl, jak žil a proč bojoval

Jiří Kovařík
NAPOLEONŮV VOJÁK
Jaký byl, jak žil a proč bojoval

Copyright © 2020 Jiří Kovařík

V edici H!story vydalo nakladatelství Jan Melvil Publishing v Brně roku 2020.
Žádná část této knihy nesmí být nijak použita či reprodukována bez písemného svolení,
s výjimkou případů krátkých citací jako součástí kritických článků a recenzí.

Odpovědná redaktorka Vendula Kůrková
Šéfredaktor a vývojový editor Marek Vlha
Redakční spolupráce Vít Šebor, Jitka Strášková
Sazba a grafická úprava David Dvořák
Obálka Pavel Junk
Jazyková korektura Vilém Kmuníček
Ilustrace na obálce: Voltizér a karabiník lehké pěchoty v roce 1809 (Hyppolite Bellangé)
Ilustrace na předsádkách: Mapa střední Evropy v roce 1789 a mapa rozdělení politických
sil v Evropě v roce 1810 (Charles Colbeck: The Public Schools Historical Atlas. New York;
London; Bombay. 1905)
Tisk a vazba PBtisk, a. s., Příbram

Vydání první
Jan Melvil Publishing, 2020
melvil.cz

Chyby a připomínky: melvil.cz/erratum
Pochvaly a recenze: melvil.cz/kniha-napoleonuv-vojak
nebo libisemi@melvil.cz
Diskutujte o knize s hashtagem #napoleonuvvojak

Knihla vyšla také elektronicky.

ISBN 978-80-7555-095-8

OBSAH

Proč válčili?	11
---------------------	----

I. ZROZENÍ REVOLUCÍ

<i>První tažení časem</i>	17
Vlast je v nebezpečí!	21
Ať žije národ	27
Nová armáda	33
Vojáci republiky	39
Konskripce	44
Cesta do kasáren	50
Holobrádci a staré kníry	56
Volnost, rovnost, císařství	62
Ať žije císař!	68

II. NEJLEPŠÍ ARMÁDA NA SVĚTĚ

<i>Druhé tažení časem</i>	75
Tři druhy zbraní	77
Císařská garda aneb armáda v armádě	83
Cizinci pod napoleonskými orlicemi	92
Já na vojnu se dal... ..	101

... my hned do boje táhli	108
Jak se vaří polévka	116
Odpočinek válečníků	126
Ve stínu zátky	132
Cherchez la femme	140
Soubojová vášeň	149
Pohled němé tváře	155
Polní pošta aneb křehké pouto s domovem	161

III. VZNEŠENOST A BÍDA VOJENSKÉHO ŽIVOTA

<i>Třetí tažení časem</i>	169
Cesta k vojákovu srdci	172
Něco se mění	182
Až nám vyplatí žold!	189
Vojenská justice	197
Zranění, nemoci a zdravotní služba	206
Strach ze zajetí	219

IV. PLAMENY VÁLKY A ŽÁR BITVY

<i>Čtvrté tažení časem</i>	231
Královna bitevních polí	232
Válka v sedlech	243
Muži a koně	251
Císařovy krasavice	261
Tvrdý chléb kanonýra	270
Pocity z bitvy	279
Guerillová válka aneb extrémní podmínky na západě	292
Generál Zima aneb extrémní podmínky na východě	303

V. K HOŘKÉMU KONCI

<i>Páté a poslední tažení časem</i>	315
Vojáci vydupaní ze země	317
Spálené orlice	326
Svědectví o rozervanosti aneb císař, nebo Francie?	335
Už nemohu být vojákem... ..	343
Post bellum	353
Francouzská armáda v revolučních a napoleonských válkách . . .	359
Bibliografie	364

Pocity z bitvy

Oskladbě Napoleonových armád, o třech druhích zbraní a jejich příslušnících bylo řečeno dost, obraťme proto pozornost k vrcholu toho, k čemu byly zformovány, tedy k bitvě. Nikoli však z pohledu jejího průběhu, ale skrze pocity těch, kteří do ní šli. Jde o jednu z klíčových otázek motivace, roli zde hraje statečnost a strach, odevzdanost, osud, štěstí, víra v přežití – vše, co tito muži před bojem, v boji i po něm zakoušeli a prožívali.

Zkusme posbírat střípky nejsilnějších dojmů, které v pamětnících přetrvaly. Z bitvy vojáci viděli jen to, kam dohlédlo jejich vlastní oko, a jak je z mnoha memoárů jasně patrné, celkový obraz si dotvářeli z Napoleonových bulletinů nebo z knih, které začaly vycházet už pár let po pádu císařství.¹

Nikdo z napoleonských pamětníků neanalyzoval bitvu lépe než kapitán Elzéar Blaze, který s trochou cynismu i černého humoru popsal, jak k takové bitvě vlastně z pohledu vojáka dojde:²

„Naši pochodující armádě předchází předvoj složený z lehkých jednotek. Husaři se ženou jako čerti, cválají, pádí tryskem, nepřítel před nimi prchá, pak zarazí a naši husaři zastaví rovněž. Proti sobě mají nějakou ves hájenou pár stovkami mužů, tak se na ni pošlou tirailleři. V okamžiku, kdy vniknou naši lidé do zahrad, se objeví nepřátelský batalion a dobytý prostor jim sebere. My pošleme regiment, aby naše podpořil, ti na druhé

-
- 1 Restaurace a královský režim tomu kupodivu nebránily. *Victoires, conquêtes, désastres, revers et guerres civiles des Français, de 1792 à 1815*. 26 sv. Paris 1817–1825, které mají 26 svazků a začaly vycházet roku 1817, pouhé dva roky po definitivním pádu císařství, o tom nejlépe vypovídají
 - 2 Blaze, E., c. d. Jde o část VII.: *Den bitvy*.

straně pošlou dva, my postupujeme s deseti, nepřítel na nás vystrčí dvacet; každý vysune děla, kanony hřmí, brzy jsou všichni v kole, tluče se to a mele, jeden řve kvůli noze, druhý kvůli nosu, další křičí pro nic za nic a už tu máme pastvu pro havrany a pro výrobce bulletinů.“

Pravdu měl jen do určité míry, takto by šlo charakterizovat třeba první den bitvy u Preussisch Eylau a celý Friedland (obě 1807). V případě Slavkova (1805), Jeny a Auerstädtu (1806), Wagramu (1809), Borodina (1812), Lipska (1813) a mnoha dalších bitev se ale navečer vědělo, že druhý den dojde k velkému střetu, a vojáci boj očekávali. Slavkov s nadšením, planoucími pochodněmi a víchy slámy byl výjimkou, jinak zažívali vojáci nekonečné hodiny napjaté trýzně a většinou se hlavou honila klíčová otázka, zda se dožijí příštího večera.

Württembergský švališer Benedikt Peter, který patřil v ruské kampani k Neyovu sboru, byl otrlý veterán a z čekání na bitvu u Borodina si nic nedělal.

„Lehl jsem si tedy před koně, dal uzdu pod ruku, helmu pod hlavu, zabalil se do pláště, límec přes hlavu a spal zcela spokojeně a bezstarostně,“ psal. Dodal ale, že jej vzbudil kamarád, kterého sužovaly obavy a předtuchy.

Uklidnil jej drsnými větami:

„Ty nedochůdče, tolik lpíš na životě? Co tě k němu poutá? To naše krásné povolání, to mordýrské řemeslo? Teď jsme osm set hodin daleko od vlasti a vtáhli jsme zhruba čtyři stovky hodin hluboko do ruské říše, za celou tu dobu jsme jedinkrát nepřespali v lidském obydlí, jen na zakrvácených bojištích, živilí jsme se jako lišky a vrány, k pití jsme měli kalnou vodu. Opravdu ti na tomhle životě tak záleží? (...) Ať už tě čeká cokoli, máš být chlap! Teď se ale klidně ulož, velký den začne co nevidět.“

Za sebe prohlásil:

„Přijde-li na mne zítra řada, nechci ležet zmrzačený ve vlastní krvi. Ať zemřu hned!“³

Je to ojedinělé svědectví, neboť memoáristé se o strachu před bitvou zmiňovali jen výjimečně.

Podobně málo svědectví najdeme také o dojmech, jaké na nováčky v Napoleonově armádě činil křest ohněm. Při očekávání prvního

3 Onen druh bitvu nepřežil, trefila jej hned ráno dělová kule. Viz Peter, B.: *Ritt ins Morgenrot*.

boje panoval samozřejmě rozdíl mezi prostými vojáky a důstojníky, odvedenci a těmi, kteří vstoupili do armády dobrovolně. Jako příklad lze uvést jezdeckého poručíka Maurice de Taschera de La Pagerie, vzdáleného příbuzného císařovny Josefíny, který svěřoval své zážitky i myšlenky deníku.

„Náhle zazněl pokřik: ‚Na koně!‘ Srdce mi bušilo o závod, dokud jsem nedoběhl ke svému koni. Jaká to byla radost sevřít udidlo a šavli. Vsedli jsme na koně a vyrazili vpřed. Byl to ale falešný poplach!“

Nemohl se dočkat svého prvního boje a před Jenou si 13. října 1806 zapsal:

„Po cestě jsme projížděli kolem celé pěchoty a císařské gardy; ze všech stran se kvapem sjíždělo dělostřelectvo. (...) Nastává jedna z nejdůležitějších etap mého života: pár hodin po rozednění dojde bezpochyby k velké bitvě.“

Dočkal se a jeho další zápis říká:

„Z řady ran, které jsem utržil, mě zranily jen dvě, ta do krku mě ale omráčila. V pelise jsem měl dvě kulky. (...) Nikdy jsem neviděl granát a bavilo mě sledovat, jak jeden dopadá nedaleko ode mne, měl jsem ho za dělovou kouli. Vybuchl, když se dokutálel na deset kroků ode mne. Mladého a nebohého Berniera zabil jediný sek šavle, rozpoltil mu lebku.“

Teprve pak Tascher pochopil, co je válka.⁴

Jízdní myslivec Charles-Denis Parquin vzpomínal, že u Jeny, která byla i jeho první bitvou, mu horkou krev zchladil kapitán Lavigne větou:

„Parquine, na každého se tam dostane.“

Neobvykle upřímně psal o svém křtu ohněm pozdější plukovník kyrysníků de Gonnevillle, který svůj první boj podstoupil roku 1805 v Massénově armádě u italského Caldiera:

„Pohled na bitvu, hřmění kanonády a střelby z pušek mě silně vzrušovaly a budily mou obrazotvornost. (...) Moje fantazie si malovala obrazy, představoval jsem si omamnost úspěchu a nic to nemohlo pokazit. (...) Hořel jsem touhou vyznamenat se.“

Tento motiv se objevuje v mnoha pamětech, Gonnevillle ale přidal také vystřízlivění, které se dostavilo ráno po bitvě:

4 U Jeny mu bylo dvacet a dožil se jen šestadvaceti. Zemřel 27. ledna 1813 po ústupu z Ruska na vyčerpání a podvýživu ve špitále v Berlíně. Viz Tascher, Maurice de: *Journal de campagne d'un cousin de l'Impératrice*. Paris 1933.

„Popojeli jsme trochu dopředu a já se ocitl poprvé v životě na bojišti. Tohle bylo doslova poseté mrtvými. I když koně nechtěli dál, donutili jsme je, aby šli a nořili do toho nohy, co chvíli jsme ale zastavovali a v jednom úvoze zůstali stát úplně. Kromě mrtvol pod mým koněm byly další na náspech tak blízko mne, že bych se jich mohl dotknout rukou. Skoro všechny byly nahé a bylo vidět odporné rány; ti v úvozu byli zmrzačení a rozježdění koly děl. Vlasy měli mrtví zježené a tváře děsivé! Doznávám, že ta podívaná mého válkychtivého ducha notně zchladila (...). Myslel jsem na otce, matku, bratra, na všechny, které jsem zanechal v Normandii.“

Nadšení řady nováčků vyprchávalo už v minutách, kdy šli na bojiště. Viděli první mrtvé i raněné a slyšeli slova těch, co se z bojiště vlekli. Mnohé takové věty zaznamenal Blaze:

„Jen tak nekvaltujte, nač ten spěch,“ říkali jedni, „nemusíte se dát zabít uhnání.“

„Mně usekli packu, vám useknou něco jiného,“ utrousil kdosi a jiný prohodil:

„Všichni vypadáte jako živoucí mrtvoly.“

Mluvili tak s vědomím lidí, kteří sice utrhli zranění, ale přežili, a jeden z nich to řekl nahlas:

„Já svůj osud znám, vy ještě ne.“

Kapitán Blaze toto vyprávění uzavřel krátkým odstavcem, v němž shrnul fakt, že pohled na utrpení i smrt rychle zevšedněl:

„Museli byste obličeje těch branců vidět, jak poslouchali ona slova, a co teprve, když narazili na první mrtvoly! Obcházel je obloukem o poloměru dvaceti kroků ze strachu, aby se jich nedotkli; zanedlouho už k nim přicházeli blíž a po nějaké době přes ně bez okolků pochodovali.“

Jeden ze způsobů boje se strachem znal zeť generála Serrouxe Brunel, který v překérní situaci při ústupových bojích roku 1807 u Guttstadtu vytáhl před svým druhem ve zbrani láhev rumu se slovy:

„Tak do toho! Levavasseure, s dobrou náladou se neumírá! Kupředu!“

Švýcara Bégose řečeného Petit-Louis dojímal víc než pohled na mrtvé lidi pohled na trpící zvířata:

„V boji u Elchingenu jsem byl, stejně jako spousta jiných, bolestně zasažen pohledem na koně plukovníka 76. regimentu. Ubohému zvířeti před chvílí přerazila nohu střepina granátu a marně se pokoušelo jít s nohou, která držela pohromadě jen dík kůži; horoucně jsem si přál, abych mu mohl pomoci, jenže to nebylo možné.“

Jako kdyby tu zazněla bolest, vyjádřená u nás mnohem později v básni Fráni Šrámka *Raport*.

Ne všichni si na vypětí bitvy zvykli a někteří psychicky nevydrželi.

„Jeden mladý voják ze šestého pluku při zvuku té kanonády, která byla zjevně daleko, sebral z jehlanu svou pušku, jako by ji chtěl vyčistit, a kamarádům stojícím opodál řekl: ‚K čertu! Tamten hnusný zvuk je všude. Nemusím ho dál poslouchat.‘ Skryl se za ohradou a vystřelil si mozek. Všichni to pokládali za šílený čin, který nedokázali pochopit,“ vzpomínal na jaro roku 1813 kapitán Barrès, velící tehdy batalionu 20. provizorního řadového pluku.

Na onoho vojáka toho bylo příliš a možná se bál, že selže a že jej druzi budou považovat za zbabělce. Blaze zase vzpomínal na vojáka, který dostal u Wagramu epileptický záchvat, když uslyšel svist první dělové kule.

Strach před bitvou byl přirozený, a dokonce maršál Ney, jemuž se přezdívalo *Brave des braves*, Nejstatečnější ze statečných, jej příznával. Podle jeho slov z něho spadl, když zaduněly první výstřely a začalo se něco dít.

Podobně se doznal Elzéar Blaze:

„Nechci se tu vychloubat (...) tvrzením, že jsem strach nikdy nepocítil, což jsem od mnohých slýchal. Naopak, prohlašuji, že to se mnou vždy mimoděk škusblo, když mi kolem hlavy zasvištěla první kule; skoro jsem ji uctivě pozdravil. Ke druhé jsem byl méně uctivý a třetí jsem si už nevšímal, avšak pokaždé, když jsem se ocitl v palbě, jsem kulím postupně prokazoval stejnou zdvořilost,“ a dodal:

„Když se manévruje, když se střelí, když se aktivně bijete, všechno rozrušení zmizí. Dým, hřmění děl, křik bojujících, to každého omámí, nemáte čas myslet na sebe. Když ale zůstanete nečinně na svém místě, nestřelíte a jen na vás prší kule, to vůbec není příjemné.“

Jako kdyby mu v uších znělo to, co si do svých sešitů zapsal kapitán Coignet:

„Není horší utrpení než čekat na smrt, když se nemůžete bránit.“

Věděl o tom své. Takto popsal situaci, v níž se ocitl na jaře 1809 u Esslingu:

„Kule dopadaly do našich řad a srážely náraz po třech mužích stojících za sebou, a jak vybuchovaly granáty, létaly medvědice dvacet stop vysoko. Pokaždé, když to jeden zástup smetlo, jsem volal:

„Semkněte řady, srazit napravo!“

A ti stateční granátníci se sráželi, aniž mrkli okem, a při každém záblesku děl říkali:

„Tahle letí na mne.“

„Stojím za vámi, to je dobré místo, jen se nebojte,“ říkali ti za nimi.

Přiletí kule, srazí zástup, všichni tři klesnou na mne a také já se svalím na záda.

„To nic není,“ říkám ostatním, „jen se semkněte!“

„Ale seržante, u šavle vám chybí rukojeť a z torny vám zbyla jen půlka.“

„To nic není a den je teprve v polovině.“

Dvě z našich děl už nemají kanonýry, aby je obsluhovali. (...) Už nejsou koně, ani vojáci od záprahů, také kola jsou rozbitá, lafety na kusy a hlavně rozházené po zemi jak polínka.“

Blaze v této souvislosti obdivoval chladnokrevnost gardového generála Dorsenna, který dokázal u Aspern a Esslingu nehybně stát čelem ke svému pluku, skrze nějž kule prorážely díry, a ani jedinkrát se neohlédnout:

„Jednou jsem se ho pokusil napodobit, chtěl jsem se takto obrátit k nepříteli zády, jenže zvědavost mě stále nutila otáčet se tam, odkud kule vylétaly.“

Zavazující povinností pro všechny od nižších důstojníků po maršály bylo jít příkladem a povzbuzovat. Někteří to činili způsobem, jenž přešel do legend. Generál Marcognet u Jeny na vojáky vykřikl:

„Kupředu! Strach je vám na prd!“

Podobalo se to výkřiku jezdeckého generála Auguste de Colberta, který podle Levavasseura těm za sebou řekl:

„Kupředu! Jen poserové se bojí!“

Divizní generál Pierre Marcognet útočil rok předtím s 25. lehkým plukem na rakouské šance u Scharnitzu a tamborovi poručil, ať jde vedle něho se zelnou hlávkou nabodnutou na klacku. Kdyby ho zabili, měl ji sundat. Na své muže pak hromovým hlasem křikl:

„Dokud budete tu hlávkou vidět, říkejte si: tam je Pierre Marcognet. Až ji nevidíte, převezme velení váš plukovník!“

Rusovlasý maršál Ney vedl v Tyrolích své muže do útoku se stručným povellem:

„Vpřed! Směr prdel mého koně!“

Takoví velitelé budili nadšení, pomáhali vojákům zapomenout na jejich strach a rozpalovali krev. Existoval ovšem také opačný typ

velitelů, i když nebyl příliš častý. Pokud vzbudil takový důstojník ve vojácích nenávisť, hrál si pak v boji doslova s ohněm. Mohl na to doplatit jako v první den bitvy u Lipska nejmenovaný muž z paměti Johanna Jakoba Röhriga:

„Šli jsme společně vpřed v rozvinuté linii tirailleurů a dostali se naneštěstí před kompanii myslivců z Frank. Ti chlapi stříleli tak, že každou ranou někoho trefili. Sotva jsme se ocitli v ohni, dostal jsem rozkaz od zraněného kapitána. Dojdu k němu a on mi povídá: ‚Je suis blessé, et même par derrière! [Jsem raněný, a dokonce zezadu].‘ Takže od jednoho z našich! Tohle mu už dlouho slibovali...“

Střelit zezadu neoblíbeného důstojníka, který mužstvo zbytečně šikanoval, nebylo ničím výjimečným. Někdy k takovému činu stačil jedinec, na něhož si důstojník zasedl, a pak voják čekající na svou chvíli pomsty dotyčného jednoduše v nepřátelské palbě trefil.⁵

Statečných velitelů, kteří si získali úctu ostatních, bylo více. Většinu neuvěřitelně silně motivovala touha vyniknout, postoupit v tom krvavém řemesle o schůdek výše, být povýšen nebo dostat kříž Čestné legie.

„Začínáme tažení, bude se povyšovat,“ říkali mnozí a nejednou měli před očima generály či maršály, kteří začínali jako prostí vojáci či subalterní důstojníci.

„Byla to naprosto přirozená přání. (...) My všichni měli v tornistře maršálskou hůl, stačilo ji jen vyndat. Soused vyhrál v loterii čtrnáctinásobek vkladu, proč bych nemohl vyhrát taky já? Takhle uvažovali všichni prostáčekové, přičemž vsadili deset měďáků v naději, že dojdou k cíli, jehož nemohli nikdy dosáhnout,“ dodal na závěr svých dojmů z bitvy kapitán Blaze.

Výpověď o strachu a pocitech prožívaných v bitvě bychom marně hledali v dopisech vojáků. Nesvěřovali se s nimi, aby svým blízkým nepřidělávali starosti, a nanejvýš zmínili cosi o štěstí, že přežili.

„Začíná se mi líbit, že jsem vojákem, a děkuji Bohu, že jsem nebyl v bitvě raněn, ačkoli jsem se bil třikrát a po tři dny. Musíte vědět, že vlevo vedle mne byl během bitvy u Eversberu [Ebelsbergu] zabit Gilles Grisart.

5 Röhrig, Johann Jakob: *Ich schwöre es! Unter der Fahne des erstens Napoleon.* Fachverlag Amon 2008. Röhrig dále vyprávěl, že nikdo nechtěl onoho kapitána odnést. Voják, kterého musel určit, pak na otázku, kam ho dal, upřímně odpověděl: „Naproti, za tamtou vsí, tam leží ve škarpe u cesty, ten panchart. Doufám, že už nás nikdy mlátit nebude.“ Bít někoho v napoleonské armádě byla nepředstavitelná věc.

Já ho chtěl odnést dozadu, byl už ale mrtev,“ referoval domů v prosinci 1809, zhruba půl roku po událostech, Antoine Philippet od 63. řadového.

Henri-Joseph Passtenger napsal po bitvě u Wagramu rodičům 1. srpna 1809 z Vídně toto:

„Drahý otče, musím vám sdělit, že jsem měl během bitvy, která se strhla 6. června, mimořádné štěstí a přežil jsem. Padli pode mnou dva koně. Toho druhého zasáhla dělová koule, která mu vletěla do plece a druhou stranou vylétla. Když ta koule odlétla, sebral jsem kus své boty a třmenu. Mně strhla kousek kůže, nic to ale není a zranění, díky Bohu, nemám.“

Štěstí měl vskutku veliké, v pamětech nalezneme nejednou zmínku o tom, že dělová koule, která proletěla někomu kolem hlavy, jej zabila, aniž se ho dotkla. Stačil na to pouhý průlet, jak se o tom zmínil Octave Levavasseur.

„Jedna koule naší skupinou proletěla a ustřelila ocas koně generála Serrouxe. O něco dál pak jiná koule zasáhla generála Dutaillice do pravé ruky a utrhla mu ji.(...) Ještě dál pak další koule srazila plukovníka Mallerota. Seskočil jsem, abych viděl, kde je raněný, ale nenašel jedinou stopu po kuli. A přesto byl plukovník mrtev. Vojáci tomu říkali být zabit větrem kule.“

Totéž psal příkazník generála Oudinota Pils:

„Jak tak sledoval pohyby vojska, těsně kolem jeho pobočníka, kapitána Huttina, prosvištěla koule, až mu to vyrazilo dech a on spadl na místě mrtvý z koně. Opěšalé generály Conrouxe a Ruffina odhodil na zem jednoho po druhém dopad granátu, který ale nevybuchl a nezpůsobil jim nic horšího.“

Od prostého vojáka nelze moc epických historek čekat, jeho dojmy se týkaly bezprostředního okolí a vypadaly často jako ty z dopisu dělostřelce Thomase, který o Wagramu uvedl:

„Nemohli jsme vidět nic jiného než oheň a dým a koule, které se snášely jako sníh.“⁶

Nebylo divu, že mnozí, zejména důstojníci, sepisovali na začátku tažení či před bitvou poslední porizení. Nikdo si nemohl být jist, zda vyvázne, a Parquin, který nebyl výjimkou, podotkl, že v tu dobu měli notáři zně.

6 Všechny tyto dopisy jsou ze sbírky *Fighting for Napoleon*. Řadu obdobných příkladů lze najít v dalších dvou již citovaných sbírkách dopisů napoleonských vojáků, v *Lettres des grognards* a v *Paroles de grognards*.

Raněný voják (*Nicolas Toussaint Charlet*)

Statečnost (nebo alespoň schopnost čekat bez nářku na svůj úděl) měla mnoho příčin. Voják si chtěl vysloužit povýšení, Čestnou legii, nebýt za zbabělce, nezadat si se svými druhy, neprodat svou kůži lacino, pokud k tomu byla příležitost. Vedle individuálních motivů ale existovaly i ty kolektivní: pověst a čest jednotky, jejímž ztělesněním se stal napoleonský symbol na žerdi zástavy ve tvaru orlice (*aigle*). Za ni se pokládal život, byť jí vojáci v přirozené snaze symboly i věci zlehčovat říkali *coucou*, kukačka. Přijít o orlici bylo to nejhorší, co mohlo jednotku postihnout – už zde bylo vzpomenuto, jak Marbot u Preussisch Eylau zachraňoval kukačku ke zkáze spějícího 14. řadového pluku. Napoleon na ztrátu symbolu nahlížel jako na porušení přísahy, kterou vojáci složili, a náhradu, nového *oiseau* (ptáka, další výraz z vojenského argotu), udělit jen za velmi přísných podmínek, za hrdinství v boji a získání trofejí. Svědčí o tom třeba pasáž z relace maršála Berthiera o bitvě u Slavkova, kde uvedl:

„První batalion 4. řadového se zmocnil dvou praporů, ztratil ale svou orlici. Císař se po boji setkal s několika vojáky onoho batalionu a vyčítal

jim, že v jednu chvíli podlehli přesile. „Útočila na nás kavalerie,‘ odpověděl jeden z nich ,a byla tak početná, že jsme jí nedokázali vzdorovat.‘ ,Měli jste všichni zemřít,‘ opáčil císař.“

O orlici přišel na Starých vinohradech nešťastnou souhrou okolností major Bigarré, jehož vysunutý batalion se stal terčem nečekaného útoku ruské gardové kavalerie:

„Právě v této pranci jeden ruský důstojník vyrval orlici onoho praporu z rukou sergent-majora jménem Saint-Cyr, jenž byl předtím jedenáctkrát zraněn na hlavě a na ruku; teprve pak se mu povedlo orla vyrvat. Dva jeho kamarádi, kteří nesli orlici před ním, byli zabiti, jeden ruským kartáčem, druhý výstřelem z pistole. Rovněž v tomto boji padli chef de bataillon Guy a deset důstojníků; já sám utržil pětadvacet ran šavlí do hlavy, do rukou a na ramena, zanechaly na mně však jen pohmožděniny.“⁷

Po bitvě se v jejich účastnících mísil smutek nad padlými přáteli s radostí, že oni přežili, byť klesali vyčerpáním a zpravidla jim kručelo v břicho. Smrt ale viděli tolikrát, že jim zevšedněla. Uprázdňená místa otevírala možnosti služebního postupu a nakonec se u táborových ohňů přetřásaly hlavně zážitky počínaje tím, jak poprvé zaduněl surovec (*brutal*, tedy kanon), jak se začal trhat mušelín (*déchirer mousseline*, praskot střelby z pušek) a došlo na tancovačku (*bal, fête*, argoticky bitva). Mluvili o tom, kdo kde jakou použil zbraň, jestli volské žebro (*côte de boueuf*, šavle), krucifix na péro (*crucifix à ressort*, pistole), vidličku (*fourchette*, bodák) nebo pětistopý klarinet (*clarinette à cinq pieds*, křesadlová puška). Kdo měl zatraceného psa nebo životabudič (*sacré chien* a *sauve-la vie*, kořalka), připil těm, kteří prolili malinovku (*raisinée*, krev), a vyloučeným z gardy (*descendu de la Garde*, padlým; neboť příslušníkům císařské gardy se přezdívalo nesmrtelní). Jelikož většinou věšeli zuby na skobu (*mettre ses dent*

7 Dva dny po bitvě si nechal císař 4. řadový nastoupit a pravil: „Vojáci, co jste provedli s orlicí, kterou jsem vám svěřil? Přisahali jste, že pro vás bude místem seskupení a že ji budete bránit za cenu života; jak jste svůj slib dodrželi?“ „Sire,“ odpověděl mu Bigarré, „4. řadový splnil v bitvě u Slavkova svou povinnost jako před lety u Arcole. (...) První batalion připravila o svěřenou orlici nešťastná náhoda. (...) Nechtě si Vaše Veličenstvo vzpomene, že pluk dobyl na Pratecké výšině na bodák jednu baterii, zajal ruský regiment i s plukovníkem a získal dva prapory.“ Císař pravil, že v tom případě dává jednotce orlici novou, na což odpověděli vojáci jásavým *Vive l'Empereur!* Viz Bigarré, Auguste: *Mémoires du général Bigarré, aide de camp du roi Joseph*. Paris 2008.

au crochet, hladovět), schoulili se potom u ohně, zabalili do pláště a dělali želvu (*faire la tortue*, zalézt).⁸

Byli živí a život šel dál...

Hodně se psalo a stále píše o hrdinství, o statečnosti, o heroickém nadšení, s nímž vojáci prolévali krev za Francii a císaře. Nejsou to výmysly ani lži, byť z řady takových historek cítíme spíše rezignaci a projev hrdosti, která říká, že když už mám zemřít, tak s přesvědčením, že to je za dobrou věc. Že mám odejít se ctí a bez pláče, který stejně nic nezmění. Nemuselo jít přitom o otrlého veterána, zmužile se dokázal chovat i zelenáč.

„V našich řadách byl značný počet čerstvých odvedenců, kteří se ocitli v ohni poprvé; obdivovali jsme, jak dobře se drží. Já jednoho z nich spatřil, jak vprostřed našeho karé sedí a klidně kouše kus chleba. Došel jsem k němu a poručil, ať se zařadí. Místo odpovědi odhrnul cíp pláště a ukázal mi nohu zpola utrženou dělovou kulí. Nedodal ani slovo (...), jen dál jedl svůj chléb,“ to byl obraz, který utkvěl v paměti Girodu de l'Ain.

Kapitán Coignet byl za bitvy u Preussischu Eylau svědkem něčeho podobného:

„Vzpomínám si na obdivuhodný čin našeho furýra, kule mu utrhla nohu a on si usekl ten kus kůže, na kterém ještě visela, načež nám řekl:

„Mám v Courbevoi tři páry bot, vydrží mi teď dlouho.“

Pak si vzal dvě pušky jako berle a naprosto sám se odbelhal k ambulanci.“

Jako kdyby šlo o obdobu historiky o jezdeckém generálu de La tour-Maubourgovi, kterému museli prvního dne bitvy u Lipska amputovat nohu. Když pak generál spatřil, jak u něj klečí jeho plačící vojenský sluha, řekl mu, aby nebyl trouba, protože teď bude muset čistit jej jednu botu...

Nesmírnou statečností, bezpochyby hraničící se zoufalstvím a bezvýchodností, bylo sebeobětování. Poklonu takovým mužům složil prostými slovy Neyův pobočník Levavasseur a týkala se ústupu od Guttstadtu:

„Maršál Ney využil za tohoto skvělého ústupu všechny terénní překážky, které se mu nabízely, aby znesnadnil nepříteli postup. Kompaniím voltžérů rozkázal, aby se skryly v lese či v roklích; ti muži se statečně

8 Další příklady vojenského argotu nalezne čtenář v příloze 2. vydání mé knihy: Kovařík, Jiří: *Orlové Napoleonovy armády* (2. rozšíř. vyd.). Třebíč 2005.

oddělili a valivou palbou zadržovali pochod Rusů, zatímco armáda bubnovala na ústup. Ty kompanie, z nichž už žádná nepřišla zpět, se s nadšením vrhly do náruče smrti, aby nám usnadnily ústup.“

Nechme téhož pamětníka vyprávět jinou historku, která dokládá, že statečnost probouzel zejména v případě důstojníků i hněv, pokud o jejich odvaze někdo zapochyboval. Legendární Ney viděl, jak jeho pobočník při pronásledování nepřátel u Montmirail zastavil, a křikl na něj:

„Máte strach, Levavasasseur?“

„Já ne, ale můj kůň ano,“ odsekl dotázaný, což by byla vtipná glosa, kdyby nešlo o věc cti. Levavasasseur slova Nejstatečnějšího ze statečných nesmírně ranila:

„Z maršálových slov, která moji druzi zaslechli, se ve mně vařila krev. S kletbami na jazyku jedu na bojiště a kousek před maršálem spatřím nepřátelskou hlídku. Vyrazím kupředu, hlídka na mne vypálí z pušky, já se na ni cvalem vrhnu, vztekle ji napadnu šavlí, načež ji zajatou složím Neyovi k nohám. Dokázal jsem tak knížeti i svým kamarádům, že věta, již mě počastoval, se na mne nevztahuje.“

Za určitých okolností ovšem statečnost, odhodlání, povinnosti i čest jednotky braly za své – to když bitva končila porážkou. V souvislosti s bitvou u Waterloo ještě bude řeč o tom, co dokázala napáchat panika, k níž měli vojáci císaře Francouzů překvapivě mnohem větší sklon než jejich protivníci (s výjimkou Španělů na Iberském poloostrově). Oman citoval vzpomínku důstojníka Lemoniera-Delafosse z konce prohrané bitvy u Salamanky (1812; Francouzi jí říkají Arapiles), kdy se morálka doslova rozplynula:

„Beztvará masa vojáků se valila po cestě dolů jako přívál, pěchota, jezdeckvo, artilerie, povozy, kolesny, naložené muly, voly tažené zálohy dělostřeleckého trénu, to vše se pomíchalo. Muži křičeli, kleli, pádili, všechna disciplína zmizela a každý myslel jen na sebe. Byl to bezhlavý útěk. Pro toho, kdo byl vzadu, to byla panika naprosto nevysvětlitelná a zcela neopodstatněná i neomluvitelná, neboť nepřítel nikoho nepronásledoval.“⁹

Bude lepší ukončit dosti pochmurnou kapitolu historkou kapitána Coigneta, která dokládá, že i v největším nebezpečí, tváří v tvář smrti a žáru bitvy, neminuly vojáka přirozené tělesné potřeby:

9 Viz Oman, Charles: *History of the Penninsular War*, sv. V. Oxford 1902, s. 468. Bitvu jsem vylíčil ve druhém svazku své *Poloostrovní války*.

„Nepřítel před námi rozvinul ve směru na Essling padesátku děl. Přišla na mne potřeba, byl ale zákaz chodit dozadu! Musel jsem dopředu, před bitevní šik. Když dojdu tak daleko, jak bylo třeba, abych si ulevil, položím pušku na zem, dám se do díla a zadek mám vystrčený k nepříteli. Přiskáče jedna dělová kule, odhodí mi přitom hlínu na záda a mne ta hrozná rána povalí. Naštěstí jsem si nechal na zádech toru, to mě zachránilo. Popadnu pušku do jedné ruky, kalhoty si přidržuji tou druhou a pádím se střevy zkroucenými zpět na své místo. Velitel mě spatří v tomhle stavu a přicválá ke mně:

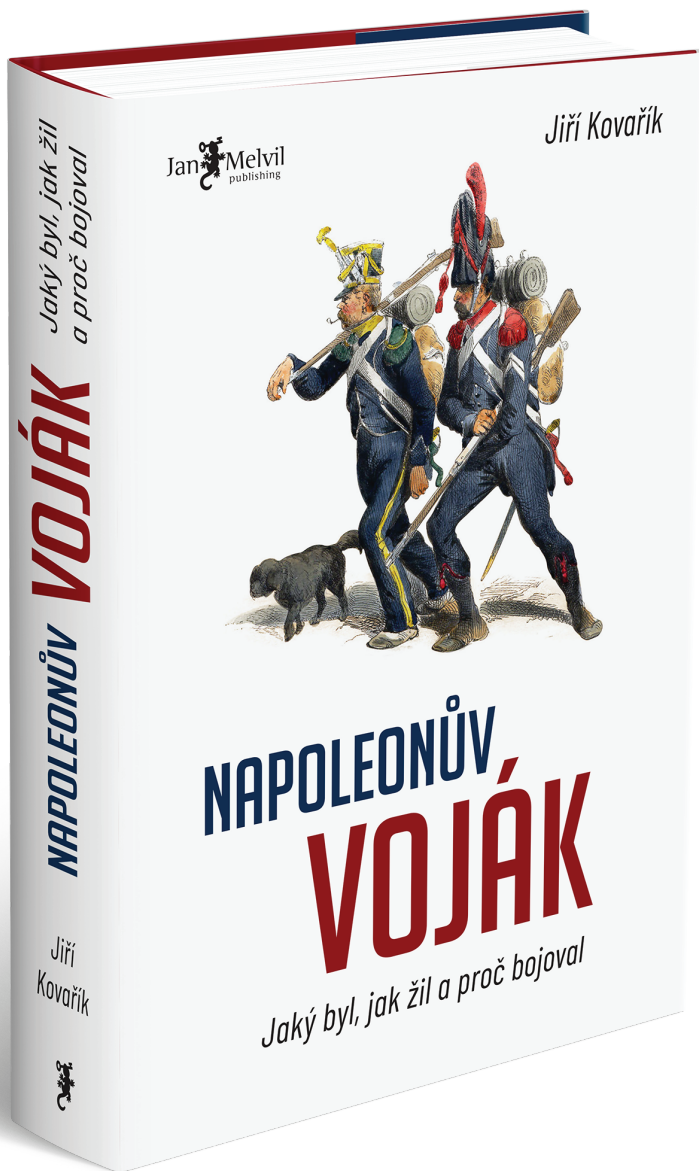
„Copak, nejste raněn?“ povídá mi.

„Nic to není, veliteli, chtěli mi jen utřít zadnici, ale nepovedlo se jim to.“ (...)

„Musím říci,“ povídá mi kapitán Renard, „že jste vyvážnul o vlasek.“

„Máte pravdu, kapitáne, papír mají zatraceně tvrdý, utírat se mi s ním nechtělo. Jsou to mizerové.“

A všichni moji nadřízení a kamarádi mě poplácávají.“

Kupte si papírovou nebo elektronickou verzi knihy
za skvělou cenu na
www.melvil.cz